

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА В ОСВІТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Уткіна М.С., магістрантка юридичного факультету
Янішевська К.Д., викладач кафедри судочинства і міжнародного права

Сумський державний університет

Стаття присвячена дослідженню законодавства в освітній сфері України та Франції, проведено порівняльно-правовий аналіз нормативно-правової бази. Досліджуються проблемні питання, які необхідно вирішити та закріпити на законодавчому рівні. Особлива увага приділяється змінам, які відбулися у зв'язку із прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту».

Ключові слова: *нормативно-правове регулювання, освітнє законодавство, право на освіту, академічна автономія, інклюзивна освіта.*

Статья посвящена исследованию законодательства в образовательной сфере Украины и Франции, проведено сравнительно-правовой анализ нормативно-правовой базы. Исследуются проблемные вопросы, которые необходимо решить и закрепить на законодательном уровне. Особенное внимание уделяется изменениям, которые произошли в связи с принятием нового Закона Украины «О высшем образовании».

Ключевые слова: *нормативно-правовое регулирование, образовательное законодательство, право на образование, академическая автономия, инклюзивное образование.*

Utkina M.S. THE CHARACTERISTIC OF LAW IN EDUCATIONAL SPHERE IN UKRAINE AND FRANCE: COMPARATIVE ANALYSIS

The article deals with the investigation of legislation in the field of education of Ukraine and France, it was conducted a comparative legal analysis of the legal framework. Investigates issues that need to be solved and consolidated at the legislative level. Special attention is given to changes that have occurred with the adoption of the new Law of Ukraine «On Higher Education».

Key words: legal regulation, education legislation, the right for education, academic autonomy, inclusive education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освіта є базисом для розвитку будь-якого суспільства, і тому дослідження освітнього права є перспективним напрямом розвитку національної юридичної науки в умовах входження України до європейського освітнього простору. Для нашої держави надзвичайно важливим є вдосконалення на загальноправових принципах освітнього законодавства, оскільки досконалість та повнота нормативно-правової бази є необхідною умовою формування та реалізації державної освітньої політики. Таким чином, актуальними на даному етапі є глибока та всебічна модернізація освітньої сфери з виділенням необхідних ресурсів для їх впровадження. Для успішного здійснення процесів модернізації в євроінтеграційному контексті важливого значення набуває правове регулювання цієї сфери, яке стає інструментом розвитку вітчизняної освіти. В свою чергу, Франція – одна із європейських країн, яка проводить активну політику із міжнародного співробітництва в сфері освіти. Саме дана країна є прикладом ефективного вирішення проблем, які виникають та пов'язані із освітньою сферою. Зважаючи на це, вивчення зарубіжного досвіду дасть змогу критично оцінити освітнє законодавство України, розкрити його недоліки та переваги, об'єктивно визначити напрямки удосконалення.

Метою статті є дослідження та порівняльно-правовий аналіз нормативно-правової бази в освітній сфері України та Франції, врахування

зарубіжного досвіду для удосконалення освітнього законодавства нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику правового регулювання освітньої сфери в Україні досліджували такі вчені, як І. В. Артёмов, В.В. Астахов, О.М. Ващук, О.Л. Войно-Данчишина, О.А. Довгаль, В.І. Луговий, Т.М. Луценко, П.В. Нестеренко, О.В. Поступна, А.В. Ржевська, Я.О. Тицька, В.Д. Філіппова, Р.В. Шаповал та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормативно-правове регулювання освітньої сфери, проблема його вдосконалення та подальшого розвитку є однією із найактуальніших, зважаючи на те, що освітня галузь є пріоритетною та головною складовою гуманітарної сфери. Як зазначає Р.В. Шаповал, формування достатньої і прогресивної законодавчої бази освіти є одним із основних факторів, які можуть забезпечити можливість реалізації прав громадян на освіту. Тому прийняття достатньої, дієвої законодавчої бази галузі освіти, своєчасне внесення змін у діючі закони, а також реалізація вже прийнятих законів – актуальне, важливе і надто складне державне завдання [1, с. 1110].

В освітній сфері вже прийнята велика кількість законодавчих актів, які мають єдину ціль – забезпечити правове регулювання галузі освіти. Виходячи із цього, основними складовими нормативно-правової бази сфери освіти в Україні є:

- Конституція України;
- Закон України «Про освіту» № 1060-ХІІ від 23 травня 1991 р.;
- Закон України «Про дошкільну освіту» № 2628-ІІІ від 11 липня 2001 р.;
- Закон України «Про загальну середню освіту» № 651-ХІV від 13 травня 1999 р.;
- Закон України «Про позашкільну освіту» № 1841-ІІІ від 22 червня 2000 р.;
- Закон України «Про професійно-технічну освіту» № 103/98-ВР від 10 лютого 1998 р.;

- Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 р.

Основним джерелом формування освітнього законодавства є Конституція України. Так, право на освіту встановлено ст.53 - громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних та комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Відповідно до ст. 54 Конституції, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [3].

Право на освіту у Франції, як і в Україні, також проголошується на конституційному рівні і його підґрунтям є Конституція Франції та Кодекс про освіту Франції. Сутність права на освіту полягає в можливості кожного розвивати свою особистість, підвищувати рівень початкової і безперервної підготовки, включатись у суспільне та професійне життя, виконувати своє громадське призначення. Але, на відміну від України, у французькому законодавстві із більшою силою виражається публічний характер освіти. Зокрема, вона проголошується первинним національним пріоритетом, а організація публічної безкоштовної та світської освіти на всіх рівнях визнається обов'язком держави [4].

Кодекс про освіту Франції введений у дію ордонансом Президента Французької Республіки. У Франції кодифікація розуміється як збір, об'єднання постійно чинних правових норм, що відносяться до певної сфери суспільних відносин, саме тому, кодекс не створює нові правила, а пояснює лише існуюче право.

У Франції освіта є обов'язковою для дітей від 6 до 16 років незалежно від статі та громадянства. Обов'язковий характер освіти забезпечується чіткою регламентацією в Кодексі про освіту порядку вступу дитини до державної чи приватної школи або здобуття нею освіти в сім'ї та, що важливо, встановленням санкцій за такі порушення. Характерно, що в разі вчинення порушення, батьки або особи, які їх заміщують, а також навчальні

заклади притягаються до кримінальної відповідальності [5, с. 16]. В свою чергу, у вітчизняному законодавстві дана норма лише опосередковано знайшла своє відображення у ст. 184 КУпАП. Так, ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей – тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [6]. А Кримінальний кодекс України, зокрема, ст. 183, передбачає кримінальну відповідальність для осіб, які уповноважені здійснювати прийом на навчання, за незаконну відмову у прийнятті до навчального закладу будь-якої форми, а також незаконну вимогу оплати за навчання у державних чи комунальних навчальних закладах [7].

Другим за своїм значенням у системі освітнього законодавства України є Закон «Про освіту» від 23 травня 1991 року, який встановив організаційні основи й принципи державної політики в освітній сфері. Саме у ньому визначені система й завдання освітнього законодавства. Так, відповідно до ст. 2, завданням законодавства України про освіту є регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України [8]. Із прийняттям даного закону, уперше на законодавчому рівні одержали закріплення відносин власності в системі освіти, державні гарантії пріоритетності освіти, фінансування освітніх установ і т.д.

1 липня 2014 р. було прийнято новий Закон України «Про вищу освіту», який було розроблено із урахуванням сучасних вимог економіки України, входженням національної вищої освіти до європейського освітнього простору. Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського

капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Відповідно до нового Закону, кожен ВНЗ отримав право впроваджувати власні освітні та наукові програми – тобто, так звана, академічна автономія. Відповідно до ст. 34, безпосереднє управління діяльністю ВНЗ здійснює його керівник (ректор, президент, начальник, директор тощо), а відповідно до ст. 35, керівництво факультетом здійснює декан. Ректор ВНЗ обирається терміном на 5 років шляхом таємних виборів викладацькими колективами, а також студентами, частка голосів яких збільшується до 15%, а керівник факультету обирається вченою радою ВНЗ строком на 5 років з урахуванням пропозицій факультету. Керівник ВНЗ укладає з керівником факультету контракт. Керівник ВНЗ призначає керівника факультету строком на 5 років [9].

Що стосується Франції, то на регіональному рівні функції державного управління освітою розподілені між 28 навчальними округами, які зветься академією. Оскільки згідно з територіально-адміністративним устроєм Франція ділиться на 22 регіони, то території регіонів не завжди відповідають академіям. Кожну академію очолює ректор, призначуваний президентом, який і є представником міністра і вищою посадовою особою у своєму навчальному окрузі. Адміністративні повноваження ректора не поширюються, однак, на ВНЗ, що мають академічну автономію й право вибору своїх керівників: президента – в університеті або директора – у вищій школі і інституті. Стосовно ВНЗ ректор відповідної академії виконує функції канцлера університетів, які полягають у здійсненні координації між ВНЗ своєї академії й між ВНЗ і середніми школами з питань підготовки й підвищення кваліфікації викладачів [10].

На сьогодні в Україні найбільш поширеною формою навчання дітей із особливими освітніми потребами є спеціальні загальноосвітні школи та школи-інтернати. Законодавство України приділяє достатньо уваги

декларуванню стандартів права на освіту всіх дітей. Однак є проблеми із забезпеченням гарантій з боку держави щодо його реалізації для дітей з особливими освітніми потребами в т. ч. і дітей з інвалідністю. Це стосується таких аспектів як:

- забезпечення для дітей з особливими освітніми потребами в т.ч. і дітей з інвалідністю рівності при виборі навчального закладу, форми навчання;
- забезпечення доступності освіти для всіх дітей, включаючи дітей з особливими освітніми потребами в т.ч. і дітей з інвалідністю;
- реальне забезпечення визнання освіти дітей з особливими освітніми потребами в т.ч. і дітей з інвалідністю в Україні пріоритетною сферою в галузі освіти;
- залучення дітей з особливими освітніми потребами в т.ч. і дітей з інвалідністю до процесу навчання як активних та реальних його учасників, а не пасивних одержувачів освітньої послуги;
- дотриманню змісту і характеру освіти для дітей з особливими освітніми потребами в т.ч. і дітей з інвалідності на доступному рівню [11].

В свою чергу, у Франції до штатного розкладу шкіл включена посада асистента-вчителя, до обов'язків якого належить: надання допомоги вчителям, учням із обмеженими можливостями під час їх інтеграції до шкільного середовища, застосування нових технологій, контроль за учнями в навчальному закладі, участь в різноманітних освітніх і ін. закладах [12, с. 12].

Низка вітчизняних законодавчих актів стосовно працевлаштування студентів захищає права молоді, відкриває широкі перспективи, але в реалії не має досконалого правового механізму і випускники ВНЗ, здебільшого, повинні самостійно забезпечувати себе робочими місцями. Прийняття Кодексу про освіту, що дозволив би акумулювати і інтегрувати все позитивне в чинному законодавстві і став би єдиним і ефективно діючим освітнім законом прямої дії на території всієї держави [2].

Відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту», в Україні скасовується розмежування ВНЗ за «рівнем акредитації». Натомість

впроваджується 4 типи вищих навчальних закладів: університети (універсальні навчальні заклади); інститути та академії (галузеві навчальні заклади) і коледжі (де готують спеціалістів до рівня молодшого бакалавра чи бакалавра).

Ще одним позитивним напрямком у реформуванні освітньої сфери є нова «класифікація» рівнів та ступенів вищої освіти.

Так, підготовка фахівців із вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень;
- науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії;
- доктор наук. [9].

Необхідно звернути увагу на те, що ступінь «спеціаліста» скасовано. А отримання ступеня «бакалавра» буде означати здобуття повної вищої освіти. Поняття «кандидат наук» зникає а всі, хто засвоїть відповідно освітньо-наукову програму і публічно захистять дисертацію, стануть докторами філософії. Всі нинішні кандидати наук за власним бажанням зможуть отримати диплом доктора філософії.

Так, відповідно до чинного французького законодавства, перший цикл націлений на здобуття, поглиблення, розширення знань з фундаментальних дисциплін, ознайомлення студентів з науковими дослідженнями та вільний вибір подальшого навчання або трудової діяльності. Цей цикл завершується здобуттям ступеня «ліцензіат». Другий цикл навчання передбачає здобуття диплома «мастера». Особливість полягає в тому, що навчання поділяється на професійне та фундаментальне, і студент має самостійно обрати один із двох варіантів. Третій же цикл забезпечує здобуття професійної освіти вищого рівня, яка відповідає науковим і технічним досягненням і завершується присвоєнням наукового ступеня доктора після захисту дисертаційного дослідження або за сукупністю оригінальних індивідуальних чи колективних праць [5].

Таким чином, реформування чинного українського законодавства наближає його до європейської моделі системи вищої освіти. Ступені бакалавра, магістра та доктора філософії відповідають прийнятій у більшості країн Європи класифікації, що полегшить академічну мобільність українських студентів та науковців.

Освітнє законодавство Франції гарантує безперервність освіти як національного обов'язку, закріпленого в статті Кодексу про освіту Франції. Сутність принципу безперервності освіти законодавець вбачає у можливості кожного протягом всього життя підвищувати свій рівень підготовки і адаптуватися до економічних і соціальних змін і підтвердити отримані знання [4]. О. Мельничук зазначає, що норму про безперервність освіти як національний обов'язок доречно було б закріпити у вітчизняних базових освітніх законах та конкретизувати в законодавстві про працю [5].

Висновки. Виходячи із вищевикладеного, на даному етапі розвитку суспільства відбувається реформування освітнього законодавства в напрямку створення єдиного Європейського освітнього простору. Участь вітчизняної системи освіти в євроінтеграційних перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток, набуття нових якісних ознак, а це можливо лише

шляхом проведення модернізації нормативно-правової бази освітянської діяльності та створення програми послідовного зближення її з європейським освітнім і науковим простором. Законодавство в освітній сфері Франції, порівняно із вітчизняним, містить низку переваг, які необхідно врахувати при реформуванні нормативно-правової бази в сфері освіти України.

Зокрема, законодавство Франції, на відміну від українського, гарантує доступність освіти кожному. Так, актуальною є проблема розвитку інклюзивної освіти в Україні, оскільки право на освіту має кожен громадянин України, але, зважаючи на особливі потреби таких дітей, існує необхідність створення спеціальних умов навчання або ж спеціальних закладів. Іншим проблемним аспектом вітчизняного законодавства є відсутність конкретних санкцій до батьків або осіб, які їх замінюють, стосовно порушення порядку вступу дитини до державної чи приватної школи.

Найкращим способом вирішення проблеми невідповідності одного законодавчого акту іншому, колізії правових норм, або відсутності правового регулювання певних питань, - є прийняття Кодексу про освіту, що дозволив би акумулювати та інтегрувати чинне законодавство і став би єдиним і ефективно діючим законом прямої дії на території всієї держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шаповал Р.В. Правове регулювання освіти в Україні / Р.В. Шаповал // Форум права. – 2011. - № 1. – с. 1110-1115.
2. Кваніна В.В. Колізії в сучасному освітньому законодавстві: теоретико-методологічні аспекти дослідження та подолання / В.В. Кваніна // Право та освіта. – 2005. - № 4.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. - 1996. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254%EA/96-%E2%F0>
4. Кодекс про освіту Франції. Законодавча частина / В.М. Філіппова. – М.:Статут, 2003. – 270 с.

5. Мельничук О.Ф. Забезпечення конституційного права на освіту: досвід Франції / О.Ф. Мельничук // Журнал східноєвропейського права. – 2014. - № 6. – с. 15-20.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. – 1984. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. – 2001. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
8. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 р. – 1991. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
9. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. – 2014. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
10. Астахов В.В. Освітнє право: конспект лекцій / В.В. Астахов, К.В Астахов (мол.), О.Л. Войно-Данчишина. – Х.: Вид-во НУА, 2011. – 144 с.
11. Кольченко К. Аналіз нормативно -правового забезпечення інклюзивної освіти в Україні / Кольченко К. // Проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні».
12. Пластиніна Н.Н. Перспективи розвитку шкільної освіти Франції / Н.Н. Пластиніна // Інтеграція освіти. – 2007. - № 3/4. – с. 10-13.

Уткіна М.С., Янішевська К.Д. Характеристика законодавства в освітній сфері України та Франції: порівняльний аналіз / М.С. Уткіна, К.Д. Янішевська // Збірник наукових праць «Науковий вісник Херсонського державного університету». Серія Юридичні науки. – Випуск 5. Том 2. – Х.: «Гельветика», 2014. – с. 266-270 (Стаття у фаховому виданні).